

ARTUR CZUCHRYTA

MATERIAŁY DO DZIEJÓW GOSPODARCZYCH
KRESÓW WSCHODNICH W LATACH 1918–1939
W PAŃSTWOWYM ARCHIWUM OBWODU WOŁYŃSKIEGO
W ŁUCKU

Materiały archiwalne do dziejów gospodarczych Kresów Wschodnich lat 1918–1939 w Państwowym Archiwum Obwodu Wołyńskiego w Łucku można podzielić na trzy grupy: akta wytworzone przez organa administracji państwowej; akta pozostałe po izbach, tj. Wołyńskiej Izbie Rolniczej, Wołyńskiej Izbie Skarbowej i Łuckiej Izbie Rzemieślniczej oraz akta instytucji finansowych.

Ze źródeł wytworzonych przez organa administracji państwowej podstawowe znaczenie ma zespół (dalej: f.) 46 – Urząd Wojewódzki Wołyński 1921–1939. Liczy on 24 278 jednostek archiwalnych (dalej: j.a.) i należy do bardzo ważnych źródeł. Można w nim znaleźć informacje dotyczące: założeń polskiej polityki społeczno-gospodarczej na Wołyniu (f. 46, op. 9, sp. 4671); sprawozdania wojewody wołyńskiego przedstawiające sytuację gospodarczą województwa, działalność administracji państwowej i planowane kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego (op. 1, sp. 3356); sprawozdanie ze zjazdu starostów województwa wołyńskiego (op. 9, sp. 3862); dane statystyczne dotyczące województwa wołyńskiego (op. 6, sp. 579); informacje o strukturze agrarnej na Wołyniu (op. 4, sp. 379).

W zespole tym zwracają uwagę sprawozdania (wojewody i ze zjazdu starostów) jako materiały do dziejów gospodarczych. W sprawozdaniach wojewody wołyńskiego zostały przedstawione różne aspekty życia społeczno-gospodarczego Wołynia. Obok spraw obywatelstwa polskiego i administracyjno-karnych dominuje w nich tematyka gospodarcza. Przykładem typowego sprawozdania wojewody wołyńskiego jest sprawozdanie z 1929 r.: O ogólnym stanie województwa, działalności administracji państwowej i ważniejszych zamierzeniach na przyszłość (op. 1, sp. 3356). Poruszono w nim wiele spraw istotnych dla życia gospodarczego Wołynia.

Jednym z pierwszych problemów, który pojawił się w tym sprawozdaniu, były tzw. sprawy wodne i ukazanie stanu oddziedziczonego w tej materii po zaborach. W sprawozdaniu zasygnalizowano konieczność prowadzenia przez państwo i podległą mu administrację odpowiedniej polityki wodnej, celem stworzenia dogodnej komunikacji poprzez użegłownienie wołyńskich rzek. Jednak przeszkodą w realizacji tych zamierzeń była zbyt duża liczba młynów wodnych, które stanowiły niekiedy dla żeglugi nieprzebytą przeszkodę. W sprawozdaniu podkreślono, że rozwiązanie problemu poszło w dwóch kierunkach: wywłaszczenia za odszkodowaniem niektórych właścicieli młynów lub przebudowy urządzeń zamontowanych w tych zakładach (op. 1, sp. 3356). W województwie wołyńskim bezpośrednią opiekę nad realizacją polityki wodnej sprawowała Dyrekcja Dróg Wodnych. W ramach realizowanej polityki wodnej jednym z celów było usprawnienie spławu drewna na Styrze – głównym szlaku wodnym Wołynia.

W dalszej części omawianego sprawozdania pojawiła się kwestia zniszczeń poniesionych przez Wołyń w czasie I wojny światowej i skali powojennej odbudowy. Znaczącym problemem była też kwestia aprowizacji. Dążąc do zapewnienia dostępności chleba i mąki, wojewoda zwrócił uwagę na działalność Oddziału Aproprowizacji Urzędu Wojewódzkiego, którego celem było ustabilizowanie cen na chleb i mąkę. Korzystnym trendem w aprowizacji miast była mechanizacja piekarń.

W sprawozdaniu wojewody poruszono też sprawę administracji przemysłu i handlu, a zwłaszcza nadzoru Urzędu Wojewódzkiego nad stosowaniem nowego prawa przemysłowego, lustracji referatów przemysłowych w starostwach i prowadzenia statystyki. Szczególną uwagę zwrócono też na stan zasobów leśnych, ekonomiczną eksploatację lasów i rozwój przemysłu drzewnego. Pojawiają się szczegółowe dane dotyczące pozyskiwania drewna, jego sprzedaży i odnowienia lasów (proces zalesiania nieużytków był powolny). Przedstawiono również Dział majątków państwowych, na który składały się: majątki ziemskie, zakłady przemysłowe (w liczbie 15) i ziemia przeznaczona na cele oświatowe i kultury rolnej.

W niniejszym sprawozdaniu zostały też poruszone sprawy: administracji rolnictwa (nadzoru i realizacji zaleceń Urzędu Wojewódzkiego w zakresie polityki rolnej na Wołyniu), unifikacji organizacji rolniczych, podniesienia poziomu i usprawnienia prac Powiatowych Komisji Rolnych, zwiększenia intensywności pracy personelu instruktorskiego i popierania przebudowy ustroju rolnego (m.in. tworzenie gospodarstw wzorcowych w dziedzinie hodowli i uprawy roślin), rozwoju szkolnictwa rolniczego oraz tworzenia zbytu na produkty rolne poprzez rozwój spółdzielczości (op. 1, sp. 3356).

Dla ukazania stosunków rolnych na wsi wołyńskiej w sprawozdaniu wojewody została zaprezentowana niezmiernie ważna działalność Okręgowego Urzędu Ziemskiego w Łucku. Dostępne są więc dane statystyczne dotyczące: parcelacji rządowej i prywatnej na Wołyniu, osadnictwa wojskowego, scalania gruntów i kwestii likwidacji serwitutów. Zamieszczono również informacje poświęcone rozwojowi szkolnictwa na Wołyniu, a zwłaszcza szkół rolnych, rzemieślniczych i handlowych.

Pojawiają się też dane statystyczne, które dotyczą zarówno województwa wołyńskiego, jak i poleskiego. Pośród tej grupy danych można wyróżnić: koszty utrzymania administracji, wydatki gospodarcze na ochronę lasów i ich ponowne zalesienie, koszty świadczeń socjalnych, wydatki na urządzenia i budowle oraz tzw. różne. W pozycji dochodów statystyka dotyczy: sprzedaży drewna, produkcji oraz tzw. dochodów różnych (np. uzyskiwanych z odszkodowań).

W Dziale drogowym niniejszego sprawozdania została omówiona budowa dróg na terenie województwa wołyńskiego, z danymi statystycznymi uwzględniającymi sytuację w tym zakresie w poszczególnych powiatach (op. 1, sp. 3356). Wspomniano też o akcji budowy wodociągów w kilku wołyńskich miastach (m.in. w Równem).

W Dziale kolei państwowych omówiono inwestycje poczynione w celu usprawnienia komunikacji kolejowej. Wśród nich można wymienić m.in. zwiększenie prędkości pociągów dzięki modernizacji infrastruktury na wybranych liniach kolejowych (np. Zbaraż – Łanowce, Kamienica – Krzemieniec), inwestycje w budowę kolejowe, udogodnienia komunikacyjne pomiędzy Łuckiem a Lwowem, wymianę szyn i podkładów na niektórych odcinkach tras kolejowych oraz naprawę prawie wszystkich dróg dojazdowych do stacji kolejowych (op. 1, sp. 3356).

Ważną częścią omawianego sprawozdania jest problematyka działalności instytucji finansowych w województwie wołyńskim, a zwłaszcza dwóch dużych banków mających swoje oddziały na Wołyniu. Pierwszym z nich był Bank Gospodarstwa Krajowego i jego dwa oddziały: w Łucku i Równem. W sprawozdaniu przedstawiono stan udzielonych przez ten bank kredytów według poszczególnych grup gospodarczych i z podkreśleniem kierunków prowadzonych akcji kredytowych oraz szczególnych preferencji, np. kredyt dla przemysłu.

Drugim bankiem umieszczonym w sprawozdaniu był Państwowy Bank Rolny Oddział w Łucku, który prowadził akcję kredytową wspomagającą rozwój rolnictwa. Polityka kredytowa tego banku polegała na udzielaniu rolnikom kredytu inwestycyjnego w celu „podtrzymania warsztatów rolnych” oraz zakupu nawozów sztucznych i maszyn. Ponadto bank popierał rozwój mleczarstwa i udzielał kredytu rejestrowego

pod zastaw zbóż oraz kredytu krótkoterminowego dla organizacji spółdzielczych i komunalnych. Działalność niniejszego banku została ukazana poprzez zamieszczone dane statystyczne.

W końcowej części omawianego sprawozdania znalazły się ogólne wnioski wojewody podsumowujące cały rok sprawozdawczy.

Ponadto we wspomnianym zespole można odnaleźć wiele innych, ważnych materiałów, m.in. o gospodarczej charakterystyce powiatów województwa wołyńskiego, wykazy stowarzyszeń i organizacji politycznych oraz gospodarczych, a także informacje poświęcone niektórym zakładom przemysłowym.

Na uwagę zasługuje też sprawozdanie ze zjazdu starostów województwa wołyńskiego w 1936 r. (op. 9, sp. 3862). W zjeździe tym brał udział wojewoda, a także starostowie. Problematyka spotkania obejmowała m.in. działalność Kółek Rolniczych; Związku Spółdzielni Zarobkowych „Hurt”, Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych RP, Związku Osadników. Sprawozdanie powyższe stanowi swego rodzaju stenogram z tego spotkania, w którym podano szczegółowe wypowiedzi poszczególnych starostów i wojewody. W prowadzonych rozmowach padały m.in. propozycje kierunków polityki społeczno-gospodarczej na Wołyniu, np. popieranie przede wszystkim spółdzielczości mieszanej, gdzie członkami spółdzielni byli zarówno Polacy, jak i Ukraińcy.

W omawianym zespole zachowały się również materiały do dziejów niektórych wołyńskich wsi i miasteczek, np. Werbcza i Stepania (op. 6, sp. 569). Można w nich odnaleźć informacje dotyczące m.in. jarmarków, targów, organizacji zbytu, rzemiosła i stosunków kredytowych.

W zespole f. 158 – Zarząd miejski miasta Łucka 1919–1939 – znajdują się akta do zagadnień gospodarczych dotyczących m.in. Wołyńskiej Wystawy w Łucku w 1924 r., sprawozdań Wołyńskiego Towarzystwa Rolniczego, inwestycji budowlanych łuckiego magistratu, informacji poświęconych niektórym zakładom przemysłowym (f. 158, op. 1, sp. 182; 193). W sumie zespół liczy 9121 j.a., a informacje źródłowe w nim zawarte nie ograniczają się tylko do Łucka i jego najbliższych okolic. Zwracają uwagę materiały do dziejów organizacji rzemieślniczych: w Dubnie, Kowlu, Równem i Włodzimierzu (op. 1, sp. 193).

Wśród źródeł wytworzonych przez organa administracji państwowej fragmentarycznie zachowały się zespoły starostw powiatowych. Należą do nich: f. 246 – Starostwo Powiatowe Włodzimierz Wołyński 1920–1939, f. 182 – Starostwo Powiatowe Horochowskie 1921–1939, f. 337 – Starostwo Powiatowe Kamień-Koszyrskie 1923–1939, f. 178 – Starostwo Powiatowe Kowelskie 1923–1939 i f. 183 – Starostwo Powiatowe Lubomelskie 1921–1939. Pod względem liczby jednostek aktowych

omawiane zespoły przedstawiają się w następujący sposób: f. 246 – 20 j.a., f. 182 – 111 j.a., f. 337 – 42 j.a., f. 178 – 42 j.a. i f. 183 – 33 j.a. W niniejszej grupie zespołów znalazły się m.in. sprawy dotyczące likwidacji serwitutów, projekty dróg, dane statystyczne niektórych starostw, raporty dotyczące cen na artykuły pierwszej potrzeby. Wśród starostw powiatowych najlepiej źródłowo zachowało się starostwo łuckie, tj. f. 36 – Starostwo Powiatowe Łuckie 1921–1939, które liczy 9877 j.a. Zespół ten posiada akta do zagadnień: wywozu i przywozu towarów na Wołyń (f. 36, op. 6, sp. 5), plan i opis elewatora w Łucku (op. 16, sp. 274), akta fabryk i instytucji – browarów, fabryk cukierków (op. 16, sp. 90, 385), mydła, świec i wody gazowanej (op. 16, sp. 86, 211a), banków (op. 3, sp. 37; op. 4, sp. 395; op. 5, sp. 425), Izby Rzemieślniczej w Łucku (op. 16, sp. 14, 65, 186).

Cennym źródłem do dziejów wołyńskiego rolnictwa, przemysłu, rzemiosła i handlu są akta pozostałe po izbach. W pierwszym rzędzie należy zwrócić uwagę na zespół f. 278 – Wołyńska Izba Rolnicza 1933–1939. Patronowała ona wielu przedsięwzięciom organizacyjnym w rolnictwie, handlu, przemyśle i spółdzielczości, a sprawy gospodarcze Wołynia były poruszane m.in. na posiedzeniach Komisji Ekonomicznej Izby (f. 278, op. 1, sp. 14) i w korespondencji z Ministerstwem Rolnictwa i Reform Rolnych oraz z Radą Handlu Zagranicznego w Warszawie. Wśród akt dotyczących rolnictwa możemy odnaleźć: korespondencję Izby z Wołyńskim Stowarzyszeniem Producentów Nasion Oleistych w Łucku, z Centralą Obrotu Nasionami Oleistymi w Warszawie i dokumenty ukazujące interwencję Izby we wspomnianej Centrali i w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych w Warszawie (op. 1, sp. 3). Dla województwa wołyńskiego uprawa roślin oleistych miała szczególne znaczenie, ponieważ w kraju był niedobór nasion z tych roślin, a eksport zboża z Wołynia napotykał też na trudności. Izba w swojej korespondencji podkreślała więc konieczność popularyzacji uprawy roślin oleistych wśród rolników, podnosząc zarazem związane z tym problemy: cen na surowiec, dostaw oraz organizacji skupu rzepaku i rzepiku w Równem i Łucku.

Kolejnym problemem wyłaniającym się z materiałów źródłowych jest produkcja zbóż i możliwość jej eksportu poza Wołyń oraz polityka państwa w tym zakresie. Powyższa problematyka była związana nie tylko z rolnictwem, ale również z sytuacją w wołyńskim przemyśle młynarskim i możliwościami komunikacyjnymi województwa. Z akt wynika, że Wołyńska Izba Rolnicza postulowała zmianę taryfy kolejowej na korzystną dla Wołynia (op. 1, sp. 3), co umożliwiłoby w jeszcze większym stopniu wysyłkę nadwyżek zbożowych. Ponadto wspomniana instytucja

domagała się aktywniejszej działalności Państwowych Zakładów Przemysłowo-Zbożowych (dalej: PZPZ), zwłaszcza w zakresie polityki cen na zboża (op. 1, sp. 3) i utworzenia na Wołyniu ekspozytury PZPZ (najbliższa istniała we Lwowie).

Innym polem działalności Wołyńskiej Izby Rolniczej był przemysł mięsny, a zwłaszcza bekonowy. Jak wynika z akt, Izba przygotowała w latach trzydziestych akcję kontraktową na rzecz bekoniarńi Poels w Lublinie. Rozpoczęła też współpracę z Polskim Związkiem Bekonowym w Warszawie. Popularyzowała wśród rolników hodowlę trzody chlewnej, początkowo lokując zakupione sztuki zwierząt (często transakcję kupna dokonywano z funduszy Izby) w powiecie włodzimierskim (op. 1, sp. 3). W aktach pojawia się też tematyka ośrodków doświadczalnych na Wołyniu, np. Zakładu Uprawy Torfowisk pod Sarnami (op. 1, sp. 3).

Omawiany zespół zawiera też sprawozdania o stanie ekonomicznym rolnictwa wołyńskiego, np. w 1934 r. (op. 1, sp. 12). Można w nich odnaleźć informacje m.in. na temat hodowli, ogrodnictwa, warzywnictwa. W aktach zespołu jest również kilka numerów pisma „Komunikat Gospodarczy Wołyńskiej Izby Rolniczej” z 1934 r., które informuje o stanie gospodarczym poszczególnych dziedzin rolnictwa i sytuacji w przemyśle (op. 1, sp. 14).

Materiały aktowe niniejszego zespołu zawierają również informacje o wołyńskim handlu i rzemiośle (op. 1, sp. 8, 51), przedstawiają krótki rys historyczny handlu na Wołyniu, począwszy od XV w. (op. 1, sp. 8), zamieszczone są w nich komunikaty o Targach Wołyńskich z lat trzydziestych XX w., rynkach zbytu Wołynia oraz dane dotyczące firm eksportowo-importowych. Całość jest wzbogacona w materiał statystyczny odnoszący się do wołyńskiego handlu i rzemiosła okresu II Rzeczypospolitej (op. 1, sp. 3, 8, 12).

Na uwagę zasługuje również problematyka spółdzielczości, która występuje w omawianym zespole. Z materiałów wynika, że Izba popierała ideę spółdzielczości, przychyliła się do jej uporządkowania organizacyjnego i wyznaczenia właściwej roli. Stąd postulat Izby powołania do życia Okręgowego Związku Spółdzielni obejmującego tylko Wołyń.

W niniejszym zespole można odnaleźć również informacje dotyczące: korespondencji Izby z wojewodą wołyńskim i Funduszem Pracy, informacje o dostawach produktów rolnych dla wojska, na temat funkcjonowania Liceum Krzemienieckiego oraz charakterystykę bogactw naturalnych Wołynia (op. 1, sp. 8). Ponadto w zespole znajdują się kwestionariusze dotyczące wysokości czynszów dzierżaw w wołyńskim rolnictwie (op. 1, sp. 88).

Wiele ważnych materiałów do dziejów gospodarczych województwa wołyńskiego w okresie II Rzeczypospolitej zawiera zespół f. 34 –

Wołyńska Izba Skarbowa 1920–1939, który liczy 5984 j.a. Tematyka akt tego zespołu dotyczy wołyńskiego przemysłu, handlu i bankowości oraz korespondencji Izby z dłużnikami i spraw oddłużeniowych niektórych wołyńskich miast.

Szczególnie wartościowe są akta dotyczące przemysłu. W przypadku gałęzi browarniczej można odnaleźć informacje o właścicielach firm i kapitałe prowadzonych przez nich zakładów (f. 34, op. 4, sp. 19), na temat produkcji, np. w 1932 r. o Browarze w Mizoczu, dzierżawionym przez Jarosława Macka i Browarze Ołyckim H. Chaita i A. Gorenbuscha w Ołyce (op. 4, sp. 81, 82); szczegółowe opisy zabudowań fabrycznych; wnętrza pomieszczeń zakładowych; opisy przyrządów i naczyń służących do produkcji, np. w 1923 r. – Browar Józefa Ledwiny i Włodzimierza Nowego we wsi Wołkowyjach w powiecie dubieńskim i Browar Braci Sznajder w Łucku (op. 4, sp. 20; 118), a nawet dokładne omówienie procesu produkcji, np. w 1923 r. – Browar Zygmunta Paneckiego „Zarpan” we Włodzimierzu Wołyńskim (op. 4, sp. 184). Można też odnaleźć informacje o kategoriach wykupionych świadectw przemysłowych i na temat osób zatrudnionych w browarach, tj. kierownikach, buchalterach i robotnikach, np. w 1929 r. – Browar Józefa Martinka w Krzemieńcu. Ważnym źródłem są zachowane *Książki pracowników browarów*, w których odnotowywano podstawowe dane osobowe: nazwisko i imię, miejsce zamieszkania, okres zatrudnienia, stanowisko służbowe oraz ewentualne przyznane prawo do poboru piwa, np. Browar w Krzemieńcu, Browar Wacława Zemana w Łucku, Browar w Mizoczu (op. 3, sp. 113; op. 4, sp. 81).

W zespole zachowały się również informacje do dziejów przemysłu gorzelniczego na Wołyniu, które dotyczą: produkcji gorzelnii, liczby zakładów czynnych i unieruchomionych, wykupu świadectw przemysłowych oraz rewizji magazynów niektórych gorzelnii przez Urząd Skarbowy Akcyz Monopolów Państwowych (op. 4, sp. 173). Z innych spraw zachowało się m.in. zalecenie Państwowego Monopoliu Spirytusowego o przewiezieniu w 1937 r. produkcji Gorzelnii Marcina Bogusza w Humieninkach do Rektyfikacji Adolfa Daumana w Chełmie (op. 4, sp. 110).

W powyższym zespole na szczególną uwagę zasługują materiały dotyczące fabryk wódek w województwie wołyńskim. Zawarta jest w nich charakterystyka tych fabryk pod względem kapitałów, dane statystyczne o produkcji z podziałem na wódki czyste i gatunkowe, informacje o udziale województwa wołyńskiego w ogólnej krajowej wytwórczości wódek i skali produkcji na jednego mieszkańca. Ukazany jest też proces uruchamiania nowych fabryk wódek, np. J. Nieciengiewicza w Łucku i przeprowadzanych remontów w zakładach już istniejących (op. 4, sp. 157).

Na podkreślenie zasługuje fakt, że w niniejszym zespole znajdują się materiały do dziejów innych branż przemysłu: fabryk octu; tartaków państwowych w powiecie kowelskim, łuckim i sarneńskim w 1933 r. oraz Zakładów Przemysłowych „Vitrum” w Warszawie – Huta Szklana w Rokitnie na Wołyniu (op. 2, sp. 435; op. 4, sp. 106; 278). Można tu znaleźć informacje o wysokości i asortymencie produkcji (w niektórych przypadkach z podziałem na miesiące) oraz kierownictwie zakładów. Na uwagę zasługuje też wykaz świadectw przemysłowych wykupionych w 1933 r. przez zakłady należące do spółek akcyjnych. Wśród nich znalazło się świadectwo przemysłowe firmy „M. Lempicki” Przedsiębiorstwo Górnicze i Wiertnicze z Sosnowca na kamieniołomy granitu w gminie Klesów na Wołyniu (op. 2, sp. 435). Wspomniane kamieniołomy wysyłały granit do budowy dróg na terenie województwa śląskiego.

Niniejszy zespół dostarcza też ciekawych danych do dziejów bankowości. Interesujące i szczegółowe są informacje dotyczące Wołyńskiego Banku Chmielarskiego w Dubnie (op. 2, sp. 703), które zawierają protokoły: Walnego Zgromadzenia członków tegoż banku z 6 VIII 1933 r., posiedzenia Zarządu, badania ksiąg handlowych, podstawowe informacje o banku oraz jego statut, wykaz osób pobierających wynagrodzenie i wchodzących w skład Zarządu, Rady Nadzorczej i Komisji Rewizyjnej; wykaz prowizji wypłacanych kierownikowi siarkowni chmielu i agentom handlowym, listę osób dostarczających chmiel na skład bankowy, koszty handlowe i administracyjne banku. W omawianym zespole można też odnaleźć dane dotyczące innych banków spółdzielczych, np. sprawozdanie Powiatowego Banku Spółdzielczego we Włodzimierzu Wołyńskim (op. 2, sp. 1139).

Materiały aktowe wspomnianego zespołu zawierają również informacje dotyczące handlu, a zwłaszcza obrotów niektórych firm i asortymentu sprzedawanego towaru, np. Hurtowni Komisowej Centrali Spirytusowej Towarzystwa Akcyjnego w Lubomlu (op. 4, sp. 259). Można też odnaleźć informacje odnoszące się do spraw oddłużeniowych niektórych wołyńskich miast. Jak wynika z materiałów, w 1936 r. Centralna Komisja Oddłużeniowa dla Samorządu umorzyła miastu Kowel część pożyczki zaciągniętej w Ministerstwie Skarbu na zatrudnienie bezrobotnych (op. 3, sp. 190).

W materiałach źródłowych pozostałych po izbach jedynie bardzo fragmentarycznie (4 j.a.) zachował się zespół f. 75 – Łucka Izba Rzemieśnicza 1929–1939. Znajduje się w nim interesujące sprawozdanie Izby Rzemieśniczej za 1933 r. (f. 75, op. 1, sp. 4), które zawiera wiele ciekawych informacji na temat położenia rzemiosła na Wołyniu, stanu gospodarczego poszczególnych grup rzemieślniczych, stanu liczebnego rzemiosła,

wartości produkcji rzemieślniczej, eksportu rzemieślniczego i cechów rzemieślniczych. W sprawozdaniu jest też wyrysowana mapa ilustrująca rozmieszczenie, ilość i rodzaj organizacji rzemieślniczych na Wołyniu.

W trzeciej grupie akt, które zostały wytworzone przez instytucje finansowe, do niezwykle przydatnych należy zaliczyć zespół f. 93 – Oddział Banku Polskiego w Łucku 1925–1939, który liczy 26 j.a. Oddział w Łucku został powołany 9 X 1924 r. decyzją Rady Banku Polskiego (f. 93, op. 1, sp. 1). Starania w tym względzie czyniły też miejscowe sfery przemysłowo-handlowe, władze komunalne i państwowe miasta Łucka. Oddział Banku Polskiego w Łucku utworzono przez wyłączenie z okręgu bankowego Oddziału w Równem powiatów: horochowskiego, łuckiego i włodzimierskiego w całości oraz z powiatu dubieńskiego miejscowości: miasto Beresteczko oraz gminy Boremel i Jarosławice. Podczas tworzenia okręgu bankowego dla Oddziału w Łucku dyrekcja wzięła pod uwagę warunki komunikacyjne wymienionych powiatów i miejscowości oraz ich powiązania z ośrodkiem życia miejskiego na Wołyniu – Łuckiem (op. 1, sp. 1).

Tematyka akt powyższego zespołu dotyczy banków, przemysłu i handlu. Można więc odnaleźć sprawozdanie komisji rewizyjnej z 1934 r., w którym zamieszczono m.in. wypis instytucji finansowych i spółdzielni korzystających z kredytu Banku Polskiego Oddział w Łucku. Wśród nich znalazły się m.in. Bank Spółdzielczy Ziemian Wołynia, Okręgowa Kasa Stefczyka, Powiatowy Bank Spółdzielczy we Włodzimierzu, Komunalna Kasa Oszczędności w m. Łucku. W aktach znalazł się też wykaz dłużników i wierzycieli Banku Polskiego Oddział w Łucku.

W niniejszym zespole zachowały się informacje dotyczące Browaru Sukcesorów S. Sznajdera w Łucku, jego zadłużenia i oferty nabycia przez konkurencyjny zakład piwowarski Wacława Zemana (op. 1, sp. 4). Wymienione są również firmy korzystające z kredytu w Banku Polskim Oddział w Łucku, m.in. fabryka mebli giętych i pracownia tkacka w Rożyszczach oraz młyn gazowy w Łucku. Informacje dotyczące kredytów udzielanych przez powyższy bank zostały też zamieszczone z podziałem na poszczególne działy gospodarki, tj. rolnictwo, przemysł, handel i rzemiosło.

Materiały aktowe tegoż zespołu zawierają informacje dotyczące niektórych łuckich kupców i rzemieślników (op. 1, sp. 4). Ponadto znalazły się również szczegółowe informacje poświęcone, położonym w powiecie horochowskim, Dobrom Chołoniów Zygmunta hr. Krasickiego (op. 1, sp. 10). Wśród nich są dane o zabudowie folwarcznej i o rocznej produkcji przedsiębiorstw funkcjonujących we wspomnianych dobrach, tj. cegielni, octowni, olejarni, tartaku i gospodarstwa rybnego.

W trzeciej grupie materiałów archiwalnych łuckiego archiwum, oprócz omówionego już zespołu 93, do dziejów gospodarczych lat 1918–1939 przydatne okazały się inne zespoły: f. 79 – Spółdzielczy Bank Rzemieślniczy z odpowiedzialnością ograniczoną w Łucku 1935–1939, f. 90 – Towarzystwo Bankowe w Łucku spółdzielnia z odpowiedzialnością ograniczoną 1933–1938, f. 81 – Wołyński kooperatywny torhowelny bank „Styr” m. Łuck 1931–1939, f. 51 – Bank Spółdzielczy dla Rzemiosła, Przemysłu i Rolnictwa spółdzielnia z odpowiedzialnością ograniczoną w Łucku 1933–1938 i f. 57 – Ukraiński Spółdzielczy Kredytowy Bank na Wołyniu spółdzielnia z ograniczoną odpowiedzialnością 1924–1939.

W omawianych zespołach na szczególną uwagę zasługują protokoły: posiedzeń Zarządów i Walnych Zgromadzeń, wspólnych posiedzeń Zarządów i Rad Nadzorczych, rewizji poszczególnych spółdzielni. Ponadto w zespole f. 79 można znaleźć spis członków banku, którym wydano pożyczki za zabezpieczeniem wekslowym (f. 79, op. 1, sp. 14) oraz wykaz pokontrolnych zaleceń dla tegoż banku. Z kolei w zespole f. 81 znajduje się korespondencja banku „Styr” z Rewizyjnym Związkiem Spółdzielni Ukraińskich (f. 81, op. 1, sp. 2).

Z dotychczasowych rozważań wynika, że zbiory Państwowego Archiwum Obwodu Wołyńskiego w Łucku odgrywają ogromną rolę w badaniach nad dziejami gospodarczymi lat 1918–1939. Podstawowe znaczenie mają dwie pierwsze grupy: akta wytworzone przez organa administracji państwowej i akta pozostałe po izbach. Trzecia grupa – akta instytucji finansowych, poza zespołem 93, ma mniejszą wartość źródłową i może jedynie stanowić uzupełnienie do dwóch pierwszych grup.

Artur Czuchryta: Instytut Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; e-mail: arczuch@op.pl